

פנינים משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

- פרשת כי תבוא תשע"ח -

הקדמת מעשר לתרומה חמירא מהאיסור דאכילת חצי שיעור טבל, דהרי בחצי שיעור ליכא לא תעשה, אם כן נימא דעדיף שישאל שלא יעבור על איסור החמור דהקדמת מעשר, אע"פ שעל ידי זה יעבור על האיסור הקל דאכילת חצי שיעור טבל.

[אמנם לענין דברי הרמ"א דאיירי שהתרומה או החלה נפלו לתבשיל, ודאי גם באכל חצי שיעור לא ישאל, דהרי אינו נשאל להציל עצמו מאיסור חמור דלא תעשה אלא רק כדי להציל עצמו מאיסור אכילת חצי שיעור חלה בתערובת, והרי גם על ידי השאלה יהא איסור חצי שיעור אכילת טבל, ואם כן אין היתר לישאל].

ב. כמה עבירות חמירא

אמנם לאידך גיסא יש לדון בתרי טעמי שלא ישאל, חדא, דהנה כתב בר"ן ביומא (ד' ב' מדפי הר"י ד"ה וגרסי) דבאופן שחולה מוכרח לאכול בשר משום פיקוח נפש, ויש לפניו ב' אפשרויות, או לשחוט בשבת או לאכול נבילה, עדיף לשחוט, דשחיטה קילא מכיון דהוה רק עבירה אחת, משא"כ אכילת כמה כזית נבילה הוה כמה עבירות, אע"פ דעיקר איסור נבילה הוה איסור קל משחיטה בשבת, דנבילה הוה רק איסור לא תעשה ושחיטה הוה איסור סקילה.

וכתב במגן אברהם (סי' שכ"ח סק"ח) דדינא דהר"ן דשוחטין בשבת ואינו אוכל נבילה, היינו לא רק בשני כזית נבילה, אלא אף בפחות מכזית נבילה, מפאת דיש בחצי שיעור הרבה איסורי חצי שיעור, וגם זה חמיר מלאו דנבילה.

[וכתב בפרי מגדים (שם) דלפי זה הוא הדין באוכל כזית מצומצם דנבילה, הוה חמירא מסקילה, דהרי יש בו הרבה חצי שיעור].

מעתה הוא הדין חצי שיעור טבל חמירא מלאו דמקדים, דאע"פ דאינו אלא חצי שיעור, מכל מקום איכא בזה כמה עבירות, דבכל קצת טבל שאוכל איכא איסור נוסף דחצי שיעור.

[וכי תימא דגם בהלאו דמקדים איכא הרבה לאוין, דכל הפרשה כוללת הרבה הפרשות אלא דהוה בפעם אחת, אך בזה אמרינן בסוגיא במנחות (ס"ד א') דפעולה אחת קילא משתי פעולות, אבל באכילה לענין איסורי חצי שיעור יש לומר דהוה כמה פעולות].

ג. חולקים על המגן אברהם

הנה עיקר דברי המגן אברהם ודאי חידושה רבתא, ובאמרי בינה (הל' שבת סי' כ"ח) ובאפיקי ים (ח"ב סי' ל"ב) דנו על המגן אברהם, דהרבה חצי שיעור מכל מקום קילי מלאו גמור, ולדידהו ליכא להאי טעמא ואם כן ישאל.

ד. דברי החקרי לב

עוד מצאנו דלא כהמגן אברהם, דהרי כתב בחקרי לב (סי' צ') דבשיעור שלם ליכא הרבה חצי שיעור, והרי לדבריו יוכרח לומר דהרבה חצי שיעור אף כשלא אכל כזית קילא משיעור שלם שהוא בלא תעשה, דאם לא כן אמאי בכגון יום הכיפורים אמרינן שאם מוכרח לאכול בצום, עדיף שיאכל פחות פחות משיעור, הרי אדרבא יאכל כזית שלם דליכא בו איסורי חצי שיעור, משא"כ בחצי שיעור דאיכא כמה איסורי חצי שיעור, אלא על כרחך דגם הרבה איסורי חצי שיעור קילא מכזית שלם שהוא איסור לא תעשה.

אך עכ"פ הוה ספיקא דילמא כהמגן אברהם, ואם כן ישאל על תנאי, דלהמגן אברהם אינו נשאל ולהאמרי בינה ואפיקי ים וחקרי לב נשאל.

ה. יתברר שהיה עבירה

עוד יש לדון שלא ישאל מטעמא אחרינא, אע"ג דנימא דחצי שיעור קילא. וכמו כן גם להחולקים על הר"ן דסבירא להו דגם שני כזית נבילה קילי מסקילה, ואם כן הכי נמי גם כמה איסורים של חצי

מרבח בתרומה

הנה במרבה מעשרות, הוה המותר טבל למעשר ראשון, וכמו דאמרינן (מנחות נ"ד ב') דהמרבה במעשרות פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלין.

ובמרבה בתרומה, כגון לתנא דסבירא ליה דיש לה שיעור למעלה, הוה טבל למעשר ראשון, וכמבואר במשנה בתרומות (פ"ד מ"ה) המרבה בתרומה רבי אליעזר אומר אחד מעשרה חל תרומה, יתר מכאן הוה טבל למעשר, [ויעשנה תרומת מעשר למקום אחר], דהרי מכיון דאינו תרומה אם כן הוה טבול למעשר.

א. יהא טבל לתרומה

תיקשי, במרבה בתרומה יהא נמי טבל לתרומה, שהרי לא רצה לפטור התרומה הנוסף שהפריש, דהרי חשב שהוא עצמו תרומה.

ב. לא גרע מקוטעין

יש ליישב, דהנה כתב ברמב"ם (פ"ד מהלכות תרומות הכ"א) שהתורם את הגורן צריך שיכוין את לבו שתהיה זו תרומה על הכרי ועל מה שבקוטעין (היינו מה שנתפזר מן הגדיש ונתאסף באיזה מקום, ויש מפרשים דהיינו שבלות קטועות שלא נידושו) ועל מה שבצדדין ועל מה שבתוך התבן, ואם לא נתכוון אלא תרם סתם, נפטר הכל, שתנאי בית דין הוא שהתרומה על הכל.

מעתה יש לומר דכיון דחטה אחת פוטרת כל הכרי, חל התרומה גם על ההפרשה עצמה, דלא גרע מקוטעין דהוה תנאי בית דין, משא"כ במעשר ראשון דלפי מחשבתו שזה עשירית, אינו יכול לחול על יותר.

ג. הרבה במעשרות לא יחול אקוטעין

אך לפי זה יתחדש דאם הרבה במעשרות ויש קוטעין ועל ידי זה לא הוה מרבה במעשרות, מכל מקום לא יחול על הקוטעין ויהיו מעשרותיו מקולקלים, דהרי לפי מחשבתו הרי המעשר שהפריש הוה עשירית מהתבואה, ואם כן לפי מחשבתו יכול לחול רק על התבואה עצמה ולא על הקוטעין. וזה חידושה רבתא.

הקדים מעשר לתרומה

כָּל מִצְוַתְּךָ אֲשֶׁר צִוִּיתִי (כ"ו י"ג)

איתא בקרא דווי מעשרות. ופירש רש"י דהא דאמרינן בודוי 'ככל מצותך', היינו דנתתים כסדרן, ולא הקדמתי תרומה לבכורים, ולא מעשר לתרומה, ולא שני לראשון, דהרי ילפינן מקרא ד'מלאתך ודמעך לא תאחר' (שמות כ"ב כ"ח) דאסור לשנות סדר המעשרות.

וכתב בחזון איש (דמאי סי' ד' סקכ"א) דאם שינה סדר המעשרות והקדים מעשר ראשון לתרומה גדולה, וקעבר על 'מלאך ודמעך לא תאחר', חייב להשאל על המעשר ראשון ובוזה יתקן חטאו. וכך כתב במנחת חינוך (מצוה ע"ב אות ד'). וכעין זה כתב הגרע"א (תשובות ס"ס דרו"ח) לענין המפריש מן הרע על היפה. חזינן דאדם חייב להפקיע האיסור שעשה אתמול.

אמנם אם כבר אכל מהפירות לא ישאל, דהרי אם ישאל יתברר למפרע שאכל טבל. וכעין זה כתב ברמ"א (יו"ד סי' שכ"ג סעי' א', עיין בש"ך שם סק"ו) לענין הנשאל על הפרשת חלה, שאם כבר אכל מהעיסה לא ישאל, דהרי יתברר למפרע שאכל טבל.

מעתה יש לדון מהו באכל מהשיריים רק חצי כזית:

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לדון שישאל, דהרי מכיון שהלאו של

שיעור קילא מאיסור לאו.

דהרי מכל מקום כל שעל ידי השאלה יתברר שעבר על איסור ואכל חצי שיעור לא ישאל, דכל שיש בזה איסור לא אמרינן שיפקיע איסור אחר למפרע אף שאידך חמיר יותר. [וזה צריך ראייה].
[ובמקום אחר כתב רבינו, דמכל מקום משמע דאינו נשאל, וצריך עיון בטעמא].

ו. חצי שיעור דחזי לאצטרופי

העירוני דהכא לא שייך איסור חצי שיעור, דלא חזי לאצטרופי כיון שבעת האכילה לא היה טבל ורק עכשיו נעשה טבל.
אמנם לא נראה בעינינו. ונפקא מינה בעשה קונם על תנאי ואכל חצי שיעור, דעכשיו אסור לו לקיים התנאי, ולא נימא דליכא איסור חצי שיעור מכיון דבשעת האכילה לא חל הקונם ורק אחר כך נעשה קונם למפרע.

לישאל על אתרוג של טבל

מי שהפריש מעשר ראשון קודם תרומה מצוה להשאל כדי שלא יעבור על לאו.

יש לדון מהו באופן ששימש בהך אתרוג למצוה ואם ישאל אשתכח דהוה אתרוג של טבל, ולא יצא ידי מצות נטילת לולב.

א. לאו חמירא מעשה

הנה שדרו האי ספיקא מקמי דאחד מגדולי הדור שליט"א, וקאמר דעדיפא שישאל דלאו חמירא מעשה.

ב. הלאו רק מדרבנן

אמנם לאידך גיסא, לעני"ד יש לעיין, דהא האי לאו באתרוג הוה רק דרבנן אף בזמן הבית, דרק דגן תירוש ויצהר הוה דאורייתא לרוב הפוסקים, וכל שכן בזמן הזה דגם דגן תירוש ויצהר דרבנן, והרי הגרע"א כתב דהיתר אכילה דמעכב באתרוג, היינו אף דאין היתר אכילה רק מדרבנן מכל מקום אינו מקיים המצוה מן התורה, אם כן אם ישאל יבטל עשה דאורייתא דנטילת לולב, אבל אם לא ישאל יעבור רק על איסור דרבנן, ואם כן נימא דעדיף להשאל.

ויש לומר דבאמת נימא דבזמן הזה דמדאורייתא לא הוה טבל, אם כן לגבי המצות עשה יצא מן התורה, ואם כן לענין העשה נמי הנידון רק מדרבנן, ובוה אמרינן דביטול עשה דרבנן קילא מאיסור דרבנן.

[א"י, אולי כונת רבינו לצד דלא כהגרע"א, או כונתו דלתוספות בסוכה ל"ה א' ד"ה אתי'א] דאין הפסול מחמת היתר אכילה אלא מחמת דלא חשיב לגמרי של הבעלים כיון שיש לכהן ולוי חלק בו והוי כאתרוג השותפין, אם כן הרי זה רק מדרבנן אמנם מדאורייתא הרי זה שלם].

ג. ברכה לבטלה

אך יש לעיין דאם ישאל הא קא עביד לברכתו שבירך על נטילת ד' מינים לברכה לבטלה, וגם זה מיתסר מדרבנן, ואם כן מאי שנא האי איסור מהאי איסור, ואם כן נימא שישאר עם המצוה.

וכי תימא דלא הוה ברכה לבטלה וכמו שנשאל על תרומה דאין ברכת הפרשת תרומה לבטלה, (כמבואר בתשובות חתם סופר יו"ד סי' כ"ב), צריך עיון אם דמי, דבשלמא התם גוף ההפרשה היא המצוה ואזלינן בתר ההיא שעתא שהיה מעשה מצוה, משא"כ הכא המצוה היה נטילת ד' מינים, והרי אשתכח שלא היו ד' מינים.

אלא יש לומר דאיסור של מקדים מעשר לתרומה הוה עיקרו דאורייתא בדגן תירוש ויצהר בזמן המקדש, משא"כ איסור ברכה לבטלה עיקרו דרבנן, ועיקרו דאורייתא חמירא. ומשום הכי אמרינן דעדיף שישאל אע"פ שיהא ברכה לבטלה.

בצלים

קיימא לן דתרומות ומעשרות אפשר להפריש רק ממין על מינו. והנה בבצל יש חלק פקעת שהוא לבן וחלק עלים שהוא ירוק, והשתא יש לעיין אם אפשר להפריש מאחד על חבירו.

א. חזון איש התיר

כתב בדרך אמונה (פרק ה' מהל' תרומות ציון ההלכה אות כ"א) דהחזון איש התיר לעשר מעלי הבצלים הירוקים על הבצלים. ועיין ירושלמי חלה (פ"ד ה"ג). עכ"ד.

ולפי זה נראה דגם אפשר להפריש מעלה על בצל אחר.

ב. מעלה על עלה

יש לעיין האם אפשר להפריש מעלה של בצל שאין לו פקעת גדולה אלא קטנה, על עלה של בצל שיש לו פקעת גדולה, והיינו אם נימא דמפקעת גדולה על קטנה אי אפשר להפריש. [ולכאורה יש לומר דבאמת אפשר להפריש דהוה חדא. ונפקא מינה נמי לענין כלאים אם מותר לזרוע יחד פקעת גדולות וקטנות].

ג. צדדי הספק

הנה לחד גיסא נימא דיכול להפריש, דהרי הירוק הוא חדא, אבל לאידך גיסא יש לדון דאינו יכול להפריש, דהרי אפשר לומר דכיון דהוה חדא עם הפקעת, אם כן אי אפשר להפריש מהאי ירוק על האי ירוק.

[והנה להפריש מקליפת על תפוזים, יש לומר דאי אפשר, כיון דהקליפה עצמה אין צריך להפריש כמבואר בדרך אמונה (פ"ב מהל' תרומות ה"א), ואם כן הוה ליה מן הפטור על החיוב.

ולענין מין במינו בדבר שיש לו מתירין, יש לעיין בבצל ירוק וצהוב מאותו פרי. והנה התם אזלינן בתר שמא].

ביטול ברוב בהפרשת תרומה

הנה הבא להפריש תרומות ומעשרות, צריך שיפריש מן הפירות כדי תרומה גדולה ותרומת מעשר, והוא מעט יותר מאחר ממאה, ועושה את היותר מאחר ממאה שבצד צפוני תרומה גדולה, ואת האחד ממאה עם עוד תשעה חלקים כמותן של הפירות הוא עושה מעשר ראשון, ואת האחד ממאה עושה תרומת מעשר. [ואחר כך עושה מעשר שני או מעשר עני].

והנה יש לדון מהו אם נענע היותר מאחר ממאה לאחר שהפריש התרומה:

א. התרומה רוב

ראיתי בספר קיצור הלכות תרומות ומעשרות (פרק ט"ו סעיף ז') שכתב דיש להזהר שלא יתנענע היותר מאחד ממאה לאחר שהפריש התרומה גדולה, לפני שהפריש המעשר ראשון והתרומת מעשר על האחד ממאה, מפאת דהיכא דהתרומה גדולה רבה על האחד ממאה, אם זו ולא נדע מה היה בצד צפון, יתבטל האחד ממאה ברוב התרומה שהיא חולין למעשר, ושוב לא יוכל לעשותה מעשר ראשון ותרומת מעשר דהוה ליה מן הפטור על החיוב.

ב. גם כשהאחד ממאה רוב

כתב עוד בקיצור הלכות (שם) דהוא הדין נמי כאשר האחד ממאה רב על התרומה גדולה, דמכל מקום היכא דלא נענע כולו, הספק רק על חלק מהאחד ממאה, וכנגד אותו חלק יש רוב בתרומה גדולה, ואם כן זה בטל בתרומה גדולה.

וזה צריך עיון, דהרי כל דבר שאינו בכלל הספק לא מהני להשלים לרוב, ואם כן הרי הספק על התרומה גדולה רק כנגדו ולא על כל התרומה גדולה, והוה ליה חד בחד, דהרי אין לצרף חלק התרומה גדולה שאיננו מסופקים בו כשם דלא מצרפינן חלק האחד ממאה דאיננו מסופקים בו, ופשוט.

ג. גם לא ינענע שאר הפירות

עוד כתב בקיצור הלכות (שם), שיש לדקדק שגם כל הפירות שמפריש מהן מעשר ראשון לא יתנועעו עד לאחר שהפריש המעשר שני, שאם הפירות זזים, דילמא לאחר שהפריש המעשר ראשון, חלק מהטבל למעשר שני בטל בהמעשר ראשון, והרי מעשר ראשון פטור ממעשר שני, ואחר כך כשעושה מעשר שני עושה מן החיוב על הפטור. ולהאמור ליכא למיחש להא, דהוה ליה חד בחד, דהספק רק על המעשר ראשון כנגדו.

ד. אי אפשר לצמצם הצפון

יש להכריח כהנ"ל, דהנה באומר היותר ממאה יהא תרומה גדולה

וחשיבא בית.

א. ד' על ד'

הנה בפרשטו איירי שהסוכה היא ד' על ד', דאע"ג דכשירה בז' על ז', מכל מקום לא הוה בית, דבית שקובע בעינן ד' על ד'. והעירוני דילמא סוכה שאני דחזי למילתיה, וכדחזינן לגבי בורגנין דאף בפחות מד' על ד'. אך לעני"ד זה צריך ראייה גדולה.

ב. סוכה שנפסלה

הנה לר' יהודה הא דקובעת רק סוכת החג בחג, אבל קודם החג, וכן אחרי החג, לא תקבע. ואם הסוכה נפסלה נמי אינה קובעת.

ג. סוכת נסרים

אלא יש לעיין מהו בסוכת נסרים שמן התורה יוצאין בה ומדרבנן אין יוצאין בה, ורק בשעת הדחק יוצאין כשאין לו סוכה אחרת, האם קובעת למעשר.

מן הפטור על החיוב

מעתיא אמרינן בגמרא דלר' יהודה על כרחך סוכה חשיבא ראיית פני הבית לקבוע למעשר אפילו מדאורייתא, דאם קובע רק מדרבנן, אם כן הוה חומרא דאתי לידי קולא, דהרי יחשבו שקובע מדאורייתא, ואתי לאפרושי ממנו על החיוב, ובאמת מפריש מן הפטור על החיוב.

והקשו קמאי (שם) אמאי חשיב מן הפטור, הרי הני חייבין הן במעשר מן התורה אלא שלא הגיע גרנם למעשר מן התורה עד שיראה פני הבית, ואם כן גם קודם ראיית פני הבית חיילי תרומות ומעשרות, והרי אפילו אם הפרישו מעשר בשבליים חייל המעשר, ואם כן אף אם חשיב ראיית פני הבית רק מדרבנן, מכל מקום לא חשיב שמפריש מן הפטור. ואשכחן כמה תירוצים:

א. מכניסה במוץ שלה

חדא, כתב בריטב"א בשם הר"י, דהנה אמרינן בגמרא ברכות (ל"א א') אמר רב הושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה לבית במוץ שלה כדי שתהא פטורה מן המעשר, והיינו שעדיין לא נגמרה מלאכתה ואין ראיית פני הבית קובעתה למעשרות, ומכיון שכניסתה לבית היתה בפטור, חל פטור ושוב אינה מתחייבת, אף אם אחר כך שוב יכנס לבית.

מעתיא חיישינן שיכניס פירות במוץ שלהם לסוכה, והוא טועה שהסוכה הזאת בית גמור הוא לענין מעשר להקל ולהחמיר, וממילא לפי דעתו כיון שהכניס במוץ שלהם אם כן חל פטור, ודינם כפירות אחרים שהכניס במוץ שלהם לביתו, ויוכלו לתקן תבואה זו מתבואה אחרת שנכנס לבית גמור במוץ, דתרווייהו פטורים מן התורה.

אמנם באמת הוה ליה מן הפטור על החיוב, דהני שהכניס לביתו פטורין מן התורה, משא"כ הני שהכניס לסוכה לא חשיבא הכנסה לבית וחייבין מן התורה. [ואע"פ דעדיין במוץ שלהם ולא נגמרה מלאכתם, מכל מקום נפקא מינה לענין היתר לאכול קבע. וגם לענין שאם אחר כך יכניסו מהסוכה לבית בעינן הפרשה דאורייתא לתקן, וכיון שהפרישו על הנכנס לסוכה מפירות שנכנסו לבית במוץ, אם כן אין כאן הפרשה דאורייתא]. וכן תירצו בתוספות הרא"ש ובתוספות ישנים (יומא שם).

ולפי זה כונת הגמרא דאם יחשבו שהיא קובעת מן התורה, אז היא תהיה פטור מן התורה לפי טעותם, ולפי האמת חייב.

ב. כבר נפטרה בכניסתה לסוכה

הנה תירוץ ב' כתב בחזון איש (מעשרות סי' ג' סק"ט, שביעית סי' א' סק"ח), דכמו דחזינן לדעת רבינו אפרים (מובא בתוספות במנחות סי"ז ב' ד"ה כדי) דאם הביאו דרך גגות נפטרה, ולא מהני תו הבאתו דרך הפתח לחייבו מן התורה, הכי נמי אם סוכה אינה קובעת מן התורה, כיון דהכניסו להסוכה נפטרה, ולא מהני תו הבאת פתח לחייבו מן התורה.

ואע"פ דלהאי צד בגמרא סוכה גרע שאין כאן בית כלל, מכל מקום כניסה היא, ואין כניסה לאחר כניסה, נמצא דאם נימא דאינה

בצד צפונה, הנה אי אפשר לצמצם הצפון, ואם כן תיקשי ליבטל האחד ממאה שטבול למעשר ראשון בתרומה גדולה, היכא דיש יותר תרומה גדולה מטבל למעשר ראשון, ואף היכא דאין יותר, ליבטל כיון דהספק רק על מקצת מהאחד ממאה.

אלא על כרחך כמו שנתבאר, דמה שאינו בכלל הספק לא שייך שיצטרף לרוב, והלכך הוה ליה ספק של חד בחד.

וכן העירוני דהא אי אפשר לידע בדיוק כמה הוא האחד ממאה, דאי אפשר למדוד הפירות בדיוק, ואם כן יש ספק, ואם כן יתבטל המסופק ברוב התרומה, אלא על כרחך כמו שכתבנו.

ה. תערובת כשבמקום אחד מיעוט ובמקום אחר רוב

העירוני דקושיין על הקיצור הלכות לא קשה, דהרי יש כאן ביטול ברוב של האחד ממאה בתרומה גדולה, דנהי דאם הנענוע רק לימין ושמאל באמת ליכא רוב תרומה כנגד רוב הטבול למעשר, אבל כשיש לחשוש לשינוי הציר לד' רוחות, דהיינו נוטה הציר צפונה דרומה מזרחה ומערבה, נמצא דאיכא רצועה שבה הרוב טבל למעשר והמיעוט תרומה, והיא רצועה התחתונה, אך כנגדה יש רצועה שבה הדבר הפוך דהרוב תרומה ומיעוט טבל למעשר, ואם כן יתבטל המיעוט ברוב התרומה.

ונהי דבב' הרצועות ביחד הוה מחצה על מחצה, אך כיון דידענו דיש מקום שבו הרוב תרומה, במקום זה יש להטבל למעשר להתבטל.

ו. משל בב' תיבות

למשל, אם יש שתי תיבות, באחת חמשים תפוזים תרומה ובאחת חמשים תפוזים מעשר, והוחלף תפוז אחד בחבירו, ולא ידענו היכן והנה אם נערב שתי התיבות ביחד, יהא כאן תערובת חד בחד, אבל השתא דהם ב' תיבות, נמצא דבתיבה אחת יש רוב תרומה לגבי המעשר ובטל המעשר ברוב, ובתיבה שניה יש רוב מעשר ולא נתבטל מעשר.

ז. צלוחית של מי פרה

אך באמת יש לעיין, דהנה אשכחן בגמרא זבחים (פ' א') דבצלוחית מי פרה שנפלו לתוכה מים כל שהוא, לר' אליעזר יזה פעמיים, ומקשינן אמאי מהני פעמיים, דילמא בתרווייהו מיא.

ומשני ריש לקיש דהכא במאי עסקינן, כגון שמים פסולים בשיעור של הזאה אחת בלבד, נתערבו בשיעור הזאה אחת של מי חטאת נאו ביותר מי חטאת, ולכן אם יזה שתי הזאות, ויצטרפו מי החטאת שבראשונה לשניה, ודאי שיהיה בצירוף של שתייהן בכדי שיעור הזאה, שהרי לא היה בהן מן המים הפסולים אלא בכשיעור הזאה אחת בלבד. [ומבואר ברש"י דהאי שיינוא אף אם נאמר אין בילה].

ולכאורה קשה, ניחוש דבפעם אחת הרוב מי חטאת והמיעוט מים, ובפעם ב' הרוב מים והמיעוט מי חטאת ובטלו המי חטאת במים.

אלא שמעינן מינה דכיון דהספק על שתי הטבילות וידעינן דבסך הכל של ב' הטבילות יש רק חד בחד, סגי בזה דלא נימא ביטול ברוב בטבילה אחת. ואם כן הדרא קושיין לדוכתא.

אך יש לחלק, דהתם שאני דלא ידעינן באיזו טבילה רוב מי חטאת ובאיזו טבילה מיעוט ולכן הוי חד בחד, משא"כ בנידון דידן דתרומות ומעשרות דידענו היכן הרצועה שבה רוב תרומה והיכא הרצועה שבה רוב מעשר.

ולפי זה בב' התיבות דלעיל ולא ידענו איזה תיבה רוב מעשר ואיזה תיבה רוב תרומה, בזה המעשר לא יתבטל ברוב. ועדיין צריך תלמוד בכל זה.

האם סוכה קובע למעשר

הנה פירות שהם טבל מתחייבים בתרומה ובמעשר רק כשיראו את "פני הבית". ואמרינן בגמרא יומא (י' א') שאם הכניסן לסוכה באחד מימות חג הסוכות, לדברי חכמים לא חשיבא ראיית פני הבית, דסוכה אינה קובעת למעשר, וכן קיימא לן ברמב"ם (פ"ד מהל' מעשר ה"ד).

אמנם לר' יהודה חשיבא ראיית פני הבית, כיון דסוכה היא קבע

קודם ראיית פני הבית, ואחר כך קדם וזכה, פטור מתרומות ומעשרות, אבל לאחר ראיית פני הבית חייב בתרומות ומעשרות. נמצא לפי טעותם שנקבע, אם אחר כך הפקיר וקדם וזכה בו, חייב, אמנם לפי האמת שלא נקבע, פטור.

ו. לקוח

כמו כן יש ליישב בכהאי גוונא לענין לקוח, דהרי אם קנה קודם ראיית פני הבית נפטר, ולאחר ראיית פני הבית חייב, לחד שיטה בתוספות (בבא מציעא פ"ח א' ד"ה תבואת) שלקוח פטור רק לאחר ראיית פני הבית.

ז. חייב בתרומה רק מדרבנן

הנה יש לדון בעוד נפקא מינה כעין הנ"ל באות ד', דהנה בחצר שקובעת מדרבנן, אם כן מדרבנן בהקדים מעשר ראשון לא נפטר מתרומה גדולה, אמנם לגבי הדאורייתא מכיון שחצר אינה קובעת, אם כן בהקדים מעשר ראשון פטור מתרומה גדולה.

ואם כן יהא הדין דאם הקדים והפריש מעשר ראשון לפני תרומה גדולה, חייב בתרומה גדולה מדרבנן, אבל פטור מן התורה.

מעתה בדבר שנקבע בחצר ולא ראה פני הבית, אם הפריש ממנו מעשר ראשון ואחר כך תרומה גדולה, והפריש התרומה גדולה גם על דבר שנקבע בבית, הוה ליה מדאורייתא מן הפטור על החיוב, וכמו במפריש מעצמן שאינו נקוב על עצמן נקוב.

אך בלאו הכי חייב להשאל על המעשר ראשון של הנקבע בחצר מפאת איסור מקדים מעשר לתרומה, ואחרי שישאל תחול התרומה מן התורה, אע"פ דהוה בשבליים, כיון דלא קדם לתרומה מעשר ראשון, ועכשיו שחיללא התרומה גדולה של הנקבע בחצר, ממילא חיללא גם על הנקבע בבית, ואם כן תפקיע התרומה גדולה שהפריש שנית מהנקבע בבית דהיה חייב מן התורה, ויהא התרומה השניה טבל למעשר ראשון. [כי לקח את המעשר מהנקבע בבית לא על מה שעשה תרומה מהנקבע בבית].

קובעת מן התורה, הוה ליה מהפטור על החיוב.

מעתה נמצא דלפי טעותם דסוכה מחייבת מן התורה, אם אחר כך יכניסו לבית דרך גגות, חייב מן התורה, [וגמר מלאכה היה בשדה לפני הסוכה], אבל לפי האמת פקע הטבל כיון שנכנס דרך גגות, והלכך הוה ליה מן הפטור על החיוב.

ג. אחר כך יכניסו דרך גגין

תירוץ ג' כתב בחזון איש (מעשרות שם), דחיישין דזימנין יכניס לסוכה כדרכו ואחר כך יכניס לבית דרך גגין, דאם סוכה לא חשיבא בית, הא יפטר על ידי הבאת דרך גגין לבית, משא"כ אם סוכה חשיבא בית וכבר נתחייבה מפאת הסוכה, לא נפטר מפאת ההבאה אחר כך דרך גגין.

מעתה אם חייב בסוכה בתרומות ומעשרות מדרבנן, יבואו לטעות דהוה מדאורייתא וחייב גם כשאחר כך הכניסו דרך גגין לבית, ואתי לאפרושי ממנו על חיוב.

[עוד כתב בחזון איש דנפקא מינה במעייל דרך סוכה לבית ואין זה עיקר פתח הבית, והוה כהביא דרך קרפיפות ופטור, ויטעו דסוכה גופא בית היא ולסוכה הרי נכנס דרך עיקר הפתח וכבר נתחייב].

ד. הקדים בשבליים

תירץ ד' כתב בשפת אמת (יומא י"ב), דהנה קיימא לן דבהקדימו למעשר בשבליים פטור מתרומה גדולה, אבל אם כבר חייל חיוב תרומה גדולה, אע"פ שהפריש מעשר ראשון תחילה, מכל מקום אכתי חייב בתרומה גדולה.

מעתה לפי טעותם דמדאורייתא יש כאן ראיית פני הבית, אף שהפריש מעשר ראשון תחילה, חייב בתרומה גדולה, ויכול לתקן ממנו טבל גמור לתרומה גדולה, אמנם לפי האמת שלא היה ראיית פני הבית ולא נקבע לתרומות ומעשרות, פטור מתרומה גדולה והוה ליה מן הפטור על החיוב.

ה. מפקיר

הנה כד אתינן להכי משכחת לן עוד גווני טובא, דהנה המפקיר

עניני שבת

ובשבת רוצה לנפח יותר.

ואם נימא דשרי, יש לעיין מהו אם לאחר שהוסיף עוד מוכין, המוכין הישנים אזדו, האם יועילו החדשים שיוכל להכניס עוד מוכין.

ד. להתיר

אמנם בתשובות בצל החכמה (ח"ד ס"י צ"ח) ובאר משה (ח"ב ס"י כ" וח"ו ס"י כ"ג) כתבו להתיר לנפח בגומי, וגם לנפח בבלון של ילדים. [ואע"ג דיכול להתפוצץ ולהקרע, יש לומר דהוה דבר שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה. והעירו דאם הבלון מתרוקן אם כן יש כאן סותר, דלכאורה המוציא מוכין מן הכר הוה ליה סותר, ויש לעיין בזה, אך יש לומר דהאוריר היוצא יוצא מאליו ולא מחמתו, והלכך אין כאן מלאכת סותר].

ה. זילותא דשבת

בתשובות מחזה אליהו (סי' ס"ט) כתב לאסור לנפוח אויר לתוך 'בלון' שהוא ככדור, ועשוי מגומי דק ביותר ומתפוצץ בקל, דאע"פ שאינו פסיק רישיה יש כאן זילותא דשבת.

וכמו הא דאיתא ברמ"א (סי' של"ז סעי' ב') שאסור לכבד הבגדים על ידי מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישתברו קסמיהם, וכתב בביאור הלכה (שם ד"ה שלא ישתברו) שאע"פ שבברכי יוסף ובית מאיר מפקפקין בזה, וגם בספר מאמר מרדכי מצדד דלאו פסיק רישיה הוא, מכל מקום נראה שאין כדאי להקל בזה דמחזי כעובדא דחול וכמזלזל באיסור שבת. אמנם הגאונים הנ"ל לא חשו לזה.

[הנה שיעון מעורר שעל השלחן ועצר דהוה ליה מוקצה, אם שרי לנפחו מהשולחן ויש ספק שמא ישבר, דהיינו הבטריה תיפול ממנו והוה ליה סותר, לכאורה שרי דהוה ליה דבר שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה].

להכניס מוכין בכסת

הנה אמרינן בשולחן ערוך (סי' ש"מ סעי' ה') דאסור לשים מוכין בכסת, אלא אם כן פעם היו המוכין בכסת ונפלו, ואז מותר להחזירם לאותו הכסת, דכיון דכבר היו שם אין בזה משום תיקון מנא. ודנו בפוסקים מהו לענין ניפוח גומי כגון לנפח "בלון":

א. דמי למוכין חדשים

הנה כתב בחלקת יעקב (מהדורה חדשה סי' קס"ז וסי' קס"ח) דיש לאסור דדמי למוכין חדשים, דאזיר זה לא היה בהבלון, ואם כן הוה ליה מתקן מנא. והרי במוכין חדשים כתב במשנה ברורה (שם סי' ק"ג) דהוה מלאכה דאורייתא דהשתא עביד ליה מנא.

ב. האם בעינן שיהא מוכין מערב שבת

יש לדון בהניח מוכין בכסת בשבת בשוגג, דשרי להשתמש בהכסת בשבת, מהו כשאחר כך נפלו המוכין, האם מותר להחזיר המוכין בשבת.

וצדדי הספק, מי אמרינן דאסור להחזיר המוכין, דבעינן שיהא מוכין בהכסת בערב שבת, וכך היה עליו שם כלי מערב שבת, או דילמא מותר להחזירם, דהרי סגי לן דכבר היה כלי ומעתה שוב לא עבדינן מידי בהחזרת המוכין.

ומסברא אין חילוק ומהני גם כשהכניס המוכין בשבת. אך לענין להוסיף באהל עראי על טפח, איכא דסברי דדוקא כשהיה טפח מערב שבת. וצריך תלמוד.

ג. להוסיף מוכין

הנה אם נימא דבעינן שיהא המוכין בכסת מערב שבת, יש לעיין מהו בהיו כבר מוכין בכסת מערב שבת, ובשבת רוצה להוסיף יותר מוכין שלא היו. וכמו כן מהו אם הבלון היה מנופח מערב שבת